

Аттокурова М.У.

ЖАШЫ ЖЕТЕ ЭЛЕКТЕРДИН КЫЛМЫШТУУЛУГУНУН КЫРГЫЗСТАНДА
ЖАНА БОРБОРДУК АЗИЯ АЙМАГЫНДА ӨСҮҮ ЭТАПТАРЫ

Аттокурова М.У.

ЭТАПЫ РОСТА ПРЕСТУПНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ
В КЫРГЫЗСТАНЕ И НА ТЕРРИТОРИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

M.U. Attokurova

STAGES OF DEVELOPMENT OF CRIME OF MINORS
IN KYRGYZSTAN AND CENTRAL ASIA

УДК: 34.343

Экономикадагы кризистик көрүнүштөрдүн контекстинде автор жашы жете элек өспүрүмдөр арасындагы кылмыштуулуктун чыныгы абалына байланыштуу көйгөйлөрдү иликтеген. Макалада ошондой эле өспүрүмдөр арасындагы кылмыштуулуктун статистикалык көрсөткүчтөрү талданган. Жашы жете электер тарабынан жасалган кылмыштардын жана алардын шериктешигинин азайышынын жалпы тенденциясы каралып жаткан чөйрөдөгү мыйзамдуулуктун абалын толук чагылдырбайт деп белгиленет. Көз караш негизинен, ага ылайык, макалада кандай кылмыштар көп санда болушу мүмкүн, эсепке алуудан жана каттоодон жашырылган, б.а. бул кылмыштардын жашырынуу деңгээлинин жогору болушу, аларды аныктоо боюнча укук коргоо органдарынын активдүүлүгүнүн төмөндөшү, ошондой эле талданган мезгилде кылмыштуу курактагы өспүрүмдөрдүн жалпы санынын азайышы. Дисфункционалдык, толук эмес үй-бүлөлөрдөн чыккан жашы жете электер көбүнчө кылмыш ишине тартылышат, социалдык жетимдер, кароосуз калган балдар. Автор, колдонулуп жаткан расмий статистикалык отчеттуулук студенттердин кылмыштуулук фактысына чыныгы баа берүүгө тоскоол болуп жатат, бул өз кезегинде бул жааттагы профилактикалык иштердин натыйжалуулугун төмөндөтөт деп эсептейт. Жашы жете элек өспүрүмдөр арасындагы кылмыштуулукка каршы күрөшүүдө пайда болгон эң курч көйгөйлөр аныкталды. Анын терс кесепеттери алдын ала божомолдонууда, өспүрүмдөр арасындагы кылмыштуулукту жашартуу, жалданмачылык себептерден улам жашы жете электер тарабынан жасалган кылмыштардын санынын өсүшү. Калктын реалдуу кирешелери менен жагымдуу жашоо деңгээлинин ортосундагы айырмачылыктын кеңейишине байланыштуу көйгөйлөргө көбүрөөк көңүл буруу сунушталды.

Негизги сөздөр: кылмыш, жашы жете электер, кылмыштуулук, мыйзамдуулук, ювеналдык юстиция, кылмышкер.

В условиях кризисных явлений в экономике исследуются проблемы, связанные с фактическим состоянием преступности несовершеннолетних. В статье проводится анализ статистических показателей преступности несовершеннолетних. Отмечается, что общая тенденция к снижению числа преступлений, совершенных несовершеннолетними и при их участии, не в полной мере отражает состояние законности в рассматриваемой сфере. Обосновывается точка зрения, согласно которой в статье могут быть обусловлены значительным количеством преступлений, укрываемых от учета и регистрации, т.е. высокий уровень латентности указанных преступлений, снижением активности правоохранительных орга-

нов по их выявлению, а также уменьшением общей численности подростков уголовно наказуемого возраста в анализируемом периоде. Отмечается, что в преступную деятельность чаще всего вовлекаются несовершеннолетние из неблагополучных, неполных семей, социальные сироты, безнадзорные дети. Автор полагает, что существующая официальная статистическая отчетность препятствует реальной оценке криминальной пораженности учащихся, что, в свою очередь, снижает эффективность профилактической работы в рассматриваемой сфере. Определены наиболее острые проблемы, возникающие в рамках борьбы с преступностью несовершеннолетних. Спрогнозированы ее негативные последствия, выражающиеся в омоложении детской преступности, роста числа преступлений, совершенных несовершеннолетними по корыстным мотивам. Предлагается уделять более пристальное внимание проблемам, связанным с увеличением разрыва между реальными доходами населения и привлекательными жизненными стандартами.

Ключевые слова: преступление, несовершеннолетние, преступность, законность, ювенальная юстиция, преступник.

In the context of the crisis in the economy, the author investigates the problems associated with the actual state of juvenile delinquency. The article analyzes the statistical indicators of juvenile delinquency. It is noted that the general trend towards a decrease in the number of crimes committed by minors and with their complicity does not fully reflect the state of legality in the area under consideration. The point of view is substantiated according to which what is carried out in the article can be caused by a significant number of crimes hidden from registration and registration, i.e. a high level of latency of these crimes, a decrease in the activity of law enforcement agencies to identify them, as well as a decrease in the total number of adolescents of a criminal age in the analyzed period. It is noted that juveniles from disadvantaged, incomplete families, social orphans, neglected children are most often involved in criminal activity. The author believes that the existing official statistical reporting impedes a real assessment of the criminal incidence of students, which, in turn, reduces the effectiveness of preventive work in this area. The most acute problems arising in the fight against juvenile delinquency have been identified. Its negative consequences are predicted, expressed in the rejuvenation of juvenile delinquency, an increase in the number of crimes committed by minors for mercenary motives. It is proposed to pay more attention to the problems associated with the widening gap between the real incomes of the population and attractive living standards.

Key words: crime, minors, crime, legality, juvenile justice, criminal.

Бул макалада келтирилген практикалык жактан эл аралык уюмдардын талдоосу боюнча, жашы жете электердин же алардын катышуусу менен жасалган кылмыштарды тергөө ишинин сапаты ар дайым эле тийиштүү деңгээлге эместиги көрсөтүп турат. Ошондой эле бул изилдөөнүн чөйрөсүн жөнгө салуучу КРнын мыйзамдарынын ченемдерин өркүндөтүү зарылдыгы турат. Бул иликтөөнүн актуалдуулугу Кыргызстанда жүрүп жаткан сот адилеттүүлүгүн гуманитардуу процесси жана ювеналдык юстиция тутумун түзүү менен аныкталат. Бирок, иштелип жаткан программалар негизинен ювеналдык соттордун тутумун түзүүгө жана өзгөчө, мыйзамга каршы келген жашы жете электер менен калыбына келтирүү жана калыбына келтирүү иштеринин тутумуна байланыштуу. Мыйзам чыгаруучулар дагы, илимпоздор дагы байкабай, жашы жете электер тарабынан жасалган кылмыш иштери тергөө жүргүзүү этабында гана калып кетүүдө. Ошол эле учурда, ушул этапта жашы жете электер биринчи жолу мыйзам эмне экендигине туш болот жана бул анын келечектеги тагдырын аныктайт. Жогорудагы маселелерди бышыктоо үчүн биз төмөндөгү бир канча көйгөлүү маселелерди карап чыктык.

2017-жылдын аягында жүргүзүлгөн соттолгондордун Кыргызстанда катталуусунун маалыматтары боюнча, социалдык-демографиялык жана кылмыш укуктук көрсөткүчтөр боюнча маалыматтар топтолду. Аялдарга өзүнчө, жашы жете электерге, ВИЧ-инфекциясы жуккан жана өмүр бою эркинен ажыратылган түрмөдө отурган адамдарга карата социологиялык изилдөө жүргүзүлгөн. Изилдөөдө жашы жете электердин соттолуусу 2015-жылга караганда көрсөткүч бир кыйла 715тен 1187ге жеткен. Ошондой эле алардын психологиялык жактан бир кыйла өзгөрүүсү байкалган. Ал эми Орто Азия мамлекеттерине байкоо салсак бул боюнча аймакта жарыяланган жашы жете элек өспүрүмдөр арасындагы кылмыштуулук жана ювеналдык юстиция боюнча маалыматтар жетишсиз, бирок беш мамлекеттин ортосунда бул багытта айырмачылыктар бар. Эл аралык укуктук стандарттарга шайкештигин баалоо үчүн колдонула турган индикаторлордун зарылдыгы жөнүндө анча-мынча маалымат жок жана колдонулган индикаторлордун көпчүлүгү ондогон жылдар бою өзгөргөн эмес.

Бул маалыматтар боюнча, катталган мыйзамсыз аракеттердин ар бир он тогузунчу кылмыш жашы жете электер тарабынан жасалган. Ошол эле учурда кылмыштардын бул бөлүгү жашыруун зонада кала берээрин, жашы жете электер бардык кылмыштар үчүн субъекти эмес экендигин жана жашы жете элек кылмышкерлердин курагы 14-18 жаш аралыгында гана өзгөрүлүп турарын эске алганда, бул маалымат

биздин өлкөдө кылмыштуулуктун жашы жете элек өспүрүмдөрдүн жогорку деңгээлинде экендигине баа берүүгө болот.

Жашы жете электер тарабынан жасалган кылмыштардын жалпы көрсөткүчү жалпы кылмыштуулуктун болжол менен 10-15% түзөт. Өспүрүмдөр арасындагы кылмыштуулуктун түзүмүндө, көбүнчө өспүрүмдөр менчикке каршы кылмыштарды жасашат (өспүрүмдөр арасындагы кылмыштын 54%), анын ичинде уурулук, тоноо, талап-тоноо жана авто унааны айдай качуу.

Мындан биз бир канча коңшу мамлекеттердин жашы жете электердин кылмыштуулугуна изилдөө жүргүзүп алсак болот. Эгемендүүлүктү алгандан бери, Борбордук Азиянын бардык өлкөлөрү жаңы Кылмыш жана Жазык-процесстик кодекстерин кабыл алышты, көпчүлүк учурларда 1990-жылдары. Гуманитардуу менен кабыл алынган. Кыргызстанда ювеналдык юстиция тутумун реформалоо боюнча Улуттук иш-аракеттер планы бир багытта кыйла реалдуу ишке ашыруу мөөнөтү беш жылга түзүлгөн. Пландагы чараларды камтыйт. Бирок, кээ бир максаттар утопияга окшош. Кыргызстанда 2005-жылы Балдар кодексин кайра карап чыгуунун алкагында, ювеналдык юстиция бөлүмү даярдалган, бирок алкабыл алынган эмес. Анын ордуна Кылмыш жана Жазык-процесстик кодекстерине өзгөртүүлөрдү киргизүү боюнча жумушчу топ түзүлгөн. 2007-жылы “Гуманитардуу Мыйзамы” деп аталган. Түзөтүү Топтомунун кабыл алынышы, жашы жете электерге карата түрмөлөрдөгү жазалардын санын 2005-жылы 178ден 2011-жылы 35ке чейин кыскарткан. Жабырлануучуларга компенсация төлөп берүүнүн натыйжасында токтотулган иштердин саны 2006-2010-жылдар аралыгында 700 пайызга көбөйгөн. Балдар кодексине ювеналдык юстиция бөлүмүн киргизүү аракеттери уланууда. Кыргызстанда 2009-2010-жылдарга карата балдарды коргоо тутумун реформалоо жана мамлекеттик социалдык кызматтарды өнүктүрүү боюнча ведомстволор аралык иш-аракеттер планында ювеналдык юстиция боюнча Улуттук координациялык кеңеш түзүү каралган, бирок мындай орган эч качан түзүлгөн эмес. Ал эми Тажикстанда 2001-жылы Баланын укуктары боюнча улуттук комиссия түзүлүп, аны вице-премьер-министр жетектеген. Комиссиянын ыйгарым укуктарына Балдардын укуктары жөнүндө конвенцияны ишке ашырууну координациялоо кирет. Ага министрликтердин, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана башка расмий органдардын 16 өкүлү, ошондой эле эки бейөкмөт уюмдун өкүлдөрү кирет. Практикалык мазмундагы белгилүү бир жыйынтык чыгарууга мүмкүндүк берет. Бул

аныктама тергөөнүн натыйжалуулугун жогорулатууга жана кылмыштардын кайталанышынын алдын алууга өбөлгө түзөт, атап айтканда, өспүрүмдүн инсан катары кооптуулук даражасын сапаттуу баалоого мүмкүндүк берет. Бул багытта кээ бир авторлордун илимий изилдөөлөрү көрсөткөндөй, жалпы коомдук жана башка социалдык мүнөздөгү иш-аракеттердин жарымы, жалпысынан жана иш жүзүндө бардыгы өзүнчө эсепке алынган структуралар үчүн 16 жашка чыга элек өспүрүмдөр тарабынан жасалат. Ар бир төртүнчү кылмыш 14 жашка чыга элек адам тарабынан жасалат. Мисалы, алкогольдук ичимдиктерди ичүү жагынан 16-17 жаштагы өспүрүмдөр ушул негизде аныкталган бардык өспүрүмдөр арасында басымдуулук кылат. Изилдөө маалыматтары боюнча, бир нече жыл аралыгында, жашы жете элек өспүрүмдөрдүн кылмыш жасоосу 14-15 жаштагы кылмышкерлер арасындагы кылмыштардан төмөндөгү кылмыштарды көбүрөөк жасаган: зордуктоо, тоноо, жеке мүлктү уурдоо сыяктуу кылмыштардын түрлөрү.

Изилдөө маалыматтары боюнча, бир нече жыл аралыгында, жашы жете элек өспүрүмдөрдүн арасында көбөйгөн - 14-15 жаштагы кылмышкерлер, зордуктоо, тоноо, жеке мүлктү уурдоо сыяктуу кылмыштардын түрлөрүн жасашкан. Ал эми, бул кылмыштар 11-14 жаштагы балдарга тиешелүү, бирок андан да чоңураак өспүрүмдөргө дагы мүнөздүү болуп эсептелет. 15-17 жаштагы өспүрүмдөрдүн арасында кылмыш иш-аракеттеринин түзүмүндө бейбаштык өзгөчө орунду ээлейт. Орто Азиянын бардык өлкөлөрү TransMonEE маалымат базасына айрым маалыматтарды беришет, бирок акыркы он жылдын ичинде алардын эч бири соттолгону жөнүндө маалыматты жарыялашкан жок, ал эми жашы жете элек колонияларда камалгандардын саны жөнүндө эки гана маалымат жарыяланды. Кыргызстандын Улуттук статистикалык комитети өспүрүмдөр арасындагы кылмыштуулук жана ювеналдык юстиция боюнча маалыматтарды аймактагы башка мекемелерге караганда көбүрөөк жарыялайт. Анын Статистикалык топтомунда кылмышкердин статусу боюнча бөлүнгөн кылмыштуулук жөнүндө маалыматтар бар (б.а. жашы жете элек же бойго жеткен адам). 2005-жылы Комитет 2000-2004-жылдарды камтыган кылмыш тууралуу отчеттун биринчи сериясын жарыялаган. Анда төмөнкүлөр жөнүндө маалыматтар камтылган:

- жашы жете электер тарабынан жасалган кылмыштардын саны, жасалган кылмыштын түрлөрү боюнча бөлүштүрүлгөндө;
- жасалган кылмыштын түрлөрү боюнча жашы жете элек кылмышкерлердин саны;
- жынысы, жаш курагы, билим деңгээли / иш деңгээли, кылмыштын рецидив жана кылмыштын жагдайлары боюнча кылмыш жасаган жашы жете элек өспүрүмдөрдүн саны (баңгизаттын же алкогольдун таасири астында жалгыз же топто);
- кылмыш жоопкерчилигине тартылган балдардын саны, кылмыш-жаза жоопкерчилигинин минималдуу курагына жете элек;
- кылмыштын түрү боюнча күнөөлүү деп табылган өспүрүмдөрдүн саны;
- жынысы жана жаш курагы, билим деңгээли иш деңгээли, кылмыштын кескин кайталанышы жана жагдайлары боюнча соттолгон жана жоопко тартылган жашы жете электердин саны;

Биринчиден, бул жерде далилдөө темасы кененирээк, атап айтканда, айыпталуучунун өздүгүн, анын жашоо шартын жана тарбиясын, ошондой эле кылмыштын жасалышына себеп болгон негиздер жана ал шарттарды изилдөөгө чоң талаптар коюлат. Экинчиден, бул жерде алдын алуу иштеринин көлөмү чоң. Иликтөөнүн алгачкы баскычын аныктоо максатында кылмыш жасалган жагдайлар жана аларды жоюу жана кылмыштын андан ары болуусун алдын алуу боюнча чаралар жүргүзүү зарылдыгы турат.

Адабияттар:

1. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила»).
2. Медведев А.В. Особенности причинного комплекса преступности несовершеннолетних в Российской Федерации // Общество и право, 2013, № 4. - С. 219.
3. База данных TransMonEE в Региональном отделении ЮНИСЕФ по странам ЦВЕ/СНГ. (База данных TransMonEE, упомянутая выше, таблицы 9.4, 9.8, 9.13 и 9.17.)
4. Адылбекова М.А. Преступность несовершеннолетних в Кыргызстане: причины, проблемы и пути их решения. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2015. №. 12. С. 54-55.
5. Таштанбек К.А. Некоторые проблемы преступности среди несовершеннолетних в Кыргызстане. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2017. №. 11. С. 78-81.